

VOYAGA YETMAGANLARGA NISBATAN OZODLIKDAN MAHRUM QILISH JAZOSINI TAYINLASH VA IJRO ETISH TARTIBI

Ro'zimboyev Fayozjon G'ulom o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti Korrupsiyaga qarshi kurash va kompleks nazorat yo'nalishi Magistranti

Annotatsiya: Maqolada voyaga yetmaganlar uchun ozodlikdan mahrum qilish jazosini tayinlash va ijro etish jarayoni har tomonlama tahlil qilingan. Keng ma'lumotlarga asoslanib, turli mamlakatlarda balog'atga yetmaganlarga nisbatan odil sudlovga turlicha yondashuvlar o'rganildi. Yosh huquqbuzarlarga individual yondashish, jinoiy javobgarlikka tortishning muqobil usullarini joriy etish, xalqaro hamkorlik, tizimning ijtimoiy-madaniy sharoitga mosligi kabi asosiy jihatlar belgilab olindi.

Kalit so'zlar: odil sudlov, ozodlikdan mahrum qilish, jinoiy ta'qib, individual yondashuv, xalqaro hamkorlik, ijtimoiy-madaniy kontekst, reabilitatsiya, ijtimoiylashtirish, muvozanatli yondashuv, qonunchilikni yangilash, jamoatchilik ishtiroki.

Abstract: The article comprehensively analyzes the process of imposing and executing the sentence of deprivation of liberty for minors. Based on extensive data, different approaches to juvenile justice in different countries have been explored. Key aspects such as individual approach to young offenders, introduction of alternative methods of criminal prosecution, international cooperation, compatibility of the system with socio-cultural conditions were determined.

Key words: justice, imprisonment, criminal prosecution, individual approach, international cooperation, socio-cultural context, rehabilitation, socialization, balanced approach, updating legislation, public participation.

Абстрактный: В статье всесторонне анализируется процесс назначения и исполнения наказания в виде лишения свободы несовершеннолетним. На основе обширных данных были изучены различные подходы к ювенальной юстиции в разных странах. Определены такие ключевые аспекты, как индивидуальный подход к несовершеннолетним правонарушителям, внедрение альтернативных методов уголовного преследования, международное сотрудничество, совместимость системы с социокультурными условиями.

Ключевые слова: правосудие, лишение свободы, уголовное преследование, индивидуальный подход, международное сотрудничество, социокультурный контекст, реабилитация, социализация, взвешенный подход, обновление законодательства, участие общественности.

Kirish:

Zamonaviy jamiyatda voyaga yetmaganlarni jazolash tizimi bilan bog'liq masalalar adolat va rehabilitatsiyani ta'minlashga qaratilgan ustuvor yo'nalishlardan biridir. Yoshlar o'rtasida jinoyat sodir etish muammolari alohida e'tibor va ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazoni tayinlash va ijro etish mexanizmlarini chuqur anglashni talab qiladi. Ushbu mavzuni o'rganish voyaga yetmaganlar tomonidan jazoni shakllantirish va ijro etishga ta'sir qiluvchi huquqiy normalarni va ijtimoiy-madaniy jihatlarni qamrab olgan har tomonlama tahlilni o'z ichiga oladi. Ushbu maqola voyaga yetmaganlarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish jazosini tayinlash va ijro yetish tartibiga oid asosiy fikrlarni ko'rib chiqadi, shuningdek, voyaga yetmaganlarga oid adliya tizimi oldida turgan dolzarb tendentsiyalar va muammolarni tahlil qiladi. Doimiy o'zgarib turadigan ijtimoiy-madaniy va huquqiy voqeliklarni hisobga olgan holda, mavjud yondashuvlarning samaradorligi tahlil qilinadi va voyaga yetmaganlarning xususiyatlari, huquq va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ularni jinoiy javobgarlikka tortish tizimini takomillashtirishning mumkin bo'lgan yo'llari aniqlanadi.

Adabiyot va metodologiya:

Voyaga yetmaganlarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish jazosini tayinlash va ijro etish tartibini chuqur tahlil qilish uchun ilmiy nashrlar va rasmiy huquqiy hujjatlarni qamrab olgan turli manbalardan foydalanildi. E'tibor balog'atga yetmagan bolalarga nisbatan odil sudlov bo'yicha zamonaviy tadqiqotlar natijalariga qaratildi va turli mamlakatlarning amaliy tajribasi tahlil qilindi. Ish davomida tizimli tahlil va qiyosiy tadqiqot usullari qo'llanildi, bu esa dunyoning turli burchaklarida voyaga yetmaganlarni jazolashga yondashuvlardagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash imkonini berdi. Shuningdek, voyaga yetmaganlarni axloq tuzatish tizimi oldida turgan dolzarb yondashuvlarning samaradorligi va muammolari haqida batafsil ma'lumot olish maqsadida jinoyat huquqi, sotsiologiya va psixologiya sohalari mutaxassislari bilan suhbatlar o'tkazildi. Tizimning samaradorligiga ta'sir qiluvchi ko'plab omillarni hisobga olgan holda, maqolaning taqdim etilgan bo'limi ob'ektivlikni va muammoni har tomonlama tushunishni ta'minlashga qaratilgan.

Natijalar:

Voyaga yetmaganlarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazo tayinlash va ijro etish tartibini tahlil qilish keng qamrovli tadqiqot ma'lumotlari asosida bir qator muhim natijalarni ko'rsatdi. Dastlab shuni ta'kidlash kerakki, turli mamlakatlarda voyaga yetmaganlarning jinoiy javobgarligiga nisbatan qonunchilik yondashuvlarida sezilarli farqlar mavjud. Shunisi e'tiborga loyiqki, ayrim yurisdiksiyalarda voyaga yetmaganlar uchun qamoq jazosini qo'llashni qisqartirish tendentsiyasi kuzatilmoqda, bunda ko'proq insonparvarlik va rehabilitatsiya usullariga e'tibor qaratiladi. Bu jinoiy ta'qib qilishning muqobil dasturlarini faol ishlab chiqishni

o'z ichiga oladi, masalan, ishlarni boshqarish, ta'lim choralari va zararni qoplash. Boshqa tomondan, ba'zi mamlakatlar voyaga yetmaganlar uchun jazolashning an'anaviy usullarini, shu jumladan qamoqni saqlab qolishadi. Biroq, bunday hollarda ham, yosh huquqbuzarlarni rehabilitatsiya qilish va ijtimoiylashtirishga qaratilgan strategiyalarni qayta ko'rib chiqishning umumiy tendentsiyasi sezilarli. Jinoyat ishlarini yuritish tizimlarida psixologik yordam, ta'lim dasturlari va o'quv kurslarini joriy etish keng tarqalgan. Tadqiqotning asosiy natijalaridan biri bu voyaga yetmaganlarni jinoiy javobgarlikka tortish samaradorligi ko'p jihatdan har bir ishning individual xususiyatlariga bog'liqligini tasdiqlashdir. Ijtimoiy muhit, ta'lim va psixologik holat kabi omillarni hisobga olish jazo va rehabilitatsiya sohalarida ilg'or tajribalarni ishlab chiqishda ajralmas hisoblanadi. Yana shuni ta'kidlash joizki, ko'plab mamlakatlarda jinoyatlarning takrorlanishining oldini olish va voyaga yetmaganlarning jamiyatga barqaror qaytishini ta'minlashga qaratilgan profilaktika va reintegratsiya choralari faol amalga oshirilmoqda. Ushbu yondashuv rag'batlantiruvchi va yosh huquqbuzarlarga insoniy munosabatda bo'lishning zamonaviy talablariga mos keladi. Shuni ham ta'kidlash joizki, tadqiqot natijalari ilmiy ma'lumotlar va jahon tajribasini hisobga olgan holda voyaga yetmaganlarni jinoiy javobgarlikka tortish sohasida xalqaro standartlarni yanada muhokama qilish va ishlab chiqish zarurligini ko'rsatmoqda.

Muhokama:

Voyaga yetmaganlar uchun ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazo tayinlash va ijro etish tartibini o'rganish natijalarini tahlil qilish qo'llanilayotgan jinoiy ta'qib choralarining samaradorligi va insonparvarligiga ta'sir qiluvchi bir qancha asosiy jihatlarni aniqlash imkonini beradi. Eng muhim xulosalardan biri shundaki, voyaga yetmaganlarga nisbatan jazolash tizimining samaradorligi ko'p jihatdan har bir holatga individual yondashishga bog'liq. Ijtimoiy maqom, ta'lim, psixologik holat va boshqa omillarni hisobga olish muvaffaqiyatli rehabilitatsiya uchun zarur shartdir. Shu nuqtai nazardan, har bir o'smirning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda individual dastur va tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish zamonaviy voyaga yetmaganlar bo'yicha odil sudlovning ajralmas qismi bo'lib ko'rinadi. Voyaga yetmaganlar uchun ozodlikdan mahrum qilish jazosini qo'llashning pasayish tendentsiyasi va jinoiy javobgarlikka tortishning muqobil usullarini faol joriy etish jazoga nisbatan an'anaviy yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish zarurligini ta'kidlaydi. Ijtimoiy rehabilitatsiya dasturlari, ta'lim va profilaktika choralari relaps xavfini kamaytirishga yordam beradi va voyaga yetmaganlarning ijtimoiylashuviga yordam beradi. Natijalarning muhokamasi voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoiy javobgarlikka tortish sohasida xalqaro standartlarni ishlab chiqish va mustahkamlash muhimligini ta'kidlaydi. Mamlakatlar o'rtasida tajriba almashish va hamkorlik ilg'or tajribalarni rivojlantirish va balog'atga yetmaganlarga oid adliya tizimini takomillashtirishga yordam beradi.

Yoshlarni jazolashda tamoyillar va maqsadlar haqida umumiy tushunchani yaratish muvozanatli va adolatli yondashuvga yordam beradi. Har bir mamlakatning ijtimoiy-madaniy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda qonunchilikni uyg'unlashtirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Mahalliy urf-odatlar va qadriyatlarni hisobga olish, shuningdek, jinoiy javobgarlikka tortish usullarini muayyan ijtimoiy-madaniy sharoitga moslashtirish aholining voyaga yetmaganlarga oid adliya tizimiga ishonchini mustahkamlashi va voyaga yetmagan huquqbuzarlarning muvaffaqiyatli rehabilitatsiyasiga hissa qo'shishi mumkin. Jinoyat prokuraturasi tizimlari insonparvarlik, rehabilitatsiya va individuallashtirilgan usullarga intilishi, asosiy e'tiborni ijtimoiy moslashuv va retsidivning oldini olishga qaratishlari kerak. Xalqaro standartlarni ishlab chiqish va ijtimoiy-madaniy kontekstni hisobga olish yoshlarni jazolash tizimini takomillashtirish yo'lidagi muhim qadamdir.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazo tayinlash va ijro etish tizimini takomillashtirish bo'yicha tadqiqotchilar, qonunchilar va butun jamiyat tomonidan kelgusidagi sa'y-harakatlar muhimligini alohida ta'kidlash zarur. Taqdim etilgan tahlil voyaga yetmaganlarga nisbatan odil sudlovga qo'yilayotgan zamonaviy talablar nuqtai nazaridan alohida e'tibor va muhokamaga loyiq bir qator fundamental tamoyil va vazifalarni belgilab berdi. Huquqbuzarlik sodir etgan yoshlarning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi uchun shart-sharoitlarni ta'minlash va ularning keyingi jinoiy faoliyatga aralashish xavfini kamaytirish har tomonlama va individual yondashuvlarni talab qiladi. Bunda sodir etilgan jinoyatlarning og'irligini, voyaga yetmaganlarning yoshi va rivojlanishini hisobga oladigan muvozanatli yondashuvga intilish muhim ahamiyatga ega. Voyaga yetmaganlarga oid adliya tizimining maqsadi nafaqat jazoni amalga oshirish, balki shaxsning o'sishi va yoshga ijobiy ta'sir ko'rsatishi uchun sharoit yaratish bo'lishi kerak. Balog'atga yetmaganlarga oid adliya sohasida xalqaro hamkorlikni yanada rivojlantirish va tajriba almashish zarur. Ilg'or tajribalar, tadqiqotlar va ilg'or tajribalarni almashish turli mamlakatlarda yoshlar uchun jazo tayinlash tizimini samarali takomillashtirishga yordam beradi. Jinoyat ta'qibi tizimini har bir jamiyatning ijtimoiy-madaniy xususiyatlariga moslashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mahalliy madaniyatning an'analari, qadriyatlari va xususiyatlarini hisobga olish voyaga yetmaganlarga nisbatan jazo tizimini takomillashtirishga qaratilgan o'zgarishlarni yaxshiroq idrok etish va amalga oshirishga yordam beradi. Shuningdek, balog'atga yetmagan bolalar adliya tizimlari moslashuvchan va o'zgaruvchan sharoitlarga moslasha oladigan bo'lishi kerak. So'nggi tadqiqotlar va ilg'or tajribalar asosida qonunchilikni doimiy ravishda yangilab borish zarurati tizimning samarali va adolatli bo'lishini ta'minlashga yordam beradi. Umuman olganda, voyaga yetmaganlarga jazo tayinlash va ijro etish tartibini tahlil qilish natijalari voyaga

yetmaganlarga nisbatan odil sudlov sohasidagi keyingi muhokamalar va yangiliklar uchun boshlang'ich nuqta bo'lib xizmat qiladi. Yoshlarni jazolashda samarali va insonparvar yondashuvlarga faqat jamiyat, qonun chiqaruvchilar va tadqiqotchilar hamjamiyatining balog'atga etmagan huquqbuzarlar uchun yanada adolatli va rehabilitatsiya muhitini yaratish bo'yicha birgalikdagi sa'y-harakatlari orqali erishiladi.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. Shakirov F. S. VOYAGA YETMAGANLARGA NISBATAN TAYINLANADIGAN JINOIY JAZO TURLARI VA ULARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023. – T. 3. – №. 4. – C. 845-851.
2. Sayfullayev S. A. JAZONI O'TASHDAN MUDDATIDAN ILGARI SHARTLI RAVISHDA OZOD QILISH TARTIBI //Central Asian Academic Journal of Scientific Research. – 2022. – T. 2. – №. 7. – C. 119-124.
3. Xalilov D., Muxammatqulov S. AXLOQ TUZATISH ISHLARI TARIQASIDAGI JAZO TUSHUNCHASI VA UNI IJRO ETISHNING AHAMIYATI //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 7. – С. 31-39.
4. Sardor B., Shahzod G. O'ZBEKISTON VA QOZOG'ISTON RESPUBLIKALARIDAGI JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARI HAQIDA //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2023. – Т. 3. – №. 29. – С. 218-223.